

L'arquitecte Antoni Gaudí: La devoció a sant Josep

En aquest article es descriu la proposta de devoció a sant Josep que fa Gaudí amb la Sagrada Família. La basílica és una explicació completa del missatge de l'Evangelí del qual forma part la devoció a sant Josep.

28/04/2021

Antoni Gaudí i Cornet (1852-1926) era un arquitecte funcionalista: com

fa la Natura, cada edifici seu és un organisme dissenyat per desenvolupar la seva funció. Segons ell, la funció d'un gran temple és doble: a l'interior, el culte; i a l'exterior, al carrer, la catequesi. Realitzant aquesta idea, els murs i façanes de la Sagrada Família són una explicació completa del missatge de l'Església catòlica als homes i dones del nostre món, del qual forma part la devoció a sant Josep.

En aquest article descrivim la proposta de devoció a sant Josep que fa Gaudí amb la Sagrada Família, obra que ultrapassà un encàrrec professional acomplert amb la màxima satisfacció del client, per construir la persona mateixa de l'artista. Antoni Gaudí s'hi implicà tant que esdevingué *L'Arquitecte de la Sagrada Família*. Hom podia afirmar: "L'una i l'altre, la basílica i l'arquitecte, són cos i ànima, formen un mateix ésser. L'obra és

l'exteriorització de l'ànima de Gaudí”.

El Patrocini de sant Josep: Bocabella, Manyanet, Pius IX

En la solemnitat de la Immaculada, 8 de desembre del 1870, el beat Pius IX declarà Patró de l'Església catòlica sant Josep. Feia menys de tres mesos, el 20 de setembre, que s'havia rendit a Itàlia, evitant un vessament de sang a Roma, defensada pel seu exèrcit.

La caiguda de Roma havia posat fi per la força als més d'onze segles d'història dels Estats Pontificis, amb la conseqüència de deixar la Santa Seu sense mitjans de subsistència i possibilitats d'actuació. Pius IX anà al Vaticà i hissà una bandera blanca. Es negà, però, a reconèixer el nou estat —d'haver-ho fet, ell hagués passat a ser un súbdit italià més— i romangué al Vaticà en qualitat de presoner de guerra.

Moltes forces socials i polítiques, singularment influenciades per la Maçoneria, pensaven que Pius IX seria el darrer Papa i a la seva mort ja no se n'elegiria cap successor.

“Atacada per tot arreu l'Església pels seus enemics i oprimida per tan greus calamitats, semblava que els impius creien que prevaldrien sobre ella les portes de l'infern”.[1]

Europa es dessagnava en la guerra francoprussiana i la Primera Internacional —fundada per Marx, Engels i Bakunin— engrescava les masses populars, covant-se la Comuna de París (1871). A Espanya, havia triomfat la Revolució Gloriosa (1868) —amb gran entusiasme d'un jovenet Antoni Gaudí—, la qual havia instaurat com a rei Amadeu I, tercer fill de Victor Manuel II, l'usurpador dels Estats Pontificis. A Catalunya, ben aviat començaria una nova guerra civil, la Tercera Guerra

Carlina (1872-1876), més cruel i llarga que les anteriors.

Sant Josep Manyanet, avançant-se un any i mig al Pontífex Romà, havia concebut el juny del 1869 un gran temple expiatori, construït amb almoines, dedicat a sant Josep.

També feia quatre anys que el llibreter Josep Maria Bocabella i Verdaguer havia acudit a sant Josep per socórrer la Santa Seu. Havia fundat a Barcelona el 1866 l'Associació de devots de sant Josep, amb la finalitat de recollir diners i anar-los enviant al Papa.

De sant Josep a la Sagrada Família

Afectada de ple per la Tercera Guerra Carlina la diòcesi d'Urgell, d'on procedia el pare Manyanet, aquest no podia fer el temple expiatori de sant Josep. Fou Josep Maria Bocabella qui portà a la pràctica la idea. El mateix pare Manyanet —

canonitzat el 2004 per sant Joan Pau II, com “veritable apòstol de la família”—, amplià la dedicació del futur temple a la Sagrada Família. Josep, de fet, és l’espòs de Maria i cap de la família de Jesús, qui amb la seva obediència a ambdós[2] santificà les virtuts domèstiques.

L’abril del 1874, a mitja guerra civil, Bocabella plantejà “erigir un temple dedicat a la Sagrada Família, a imitació del que estan fent els catòlics francesos en honor del Sagrat Cor a Montmartre i els catòlics romans han promès també en honor del Sagrat Cor, un cop s’assoleixi el triomf de l’Església”.

La primera pedra del temple expiatori que la *Gallia poenitens et devota et gratia* dedicava al Sagrat Cor es posà el 16 de juny del 1875, tres anys després de la idea inicial. La de la Sagrada Família es posà el 19 de març del 1882, tretze anys després

de la inspiració de Manyanet i vuit anys després de l'anunci de Bocabella. Les obres del Sacré Coeur duraren quaranta i quatre anys; la Sagrada Família està en construcció i el temple expiatori dels catòlics italians no va sortir del paper.

Els tres primers successors del beat Pius IX —Lleó XIII, sant Pius X, Benet XV— romangueren tancats de per vida al Vaticà, sense cap reconeixement jurídic. El quart, Pius XI, l'11 de febrer del 1929, cinquanta-nou anys després de l'ocupació militar de Roma, reconegué a Itàlia com estat sobirà i aquesta feu el mateix amb la Ciutat del Vaticà, minúscul estat independent que es creava aleshores i que encara avui roman sota jurisdicció pontifícia.

Capella de sant Josep de la cripta, 1885

Gaudí es feu càrrec de les obres de la Sagrada Família, començades per

l'arquitecte Francesc de Paula del Villar, el 28 de març del 1884. En poc menys d'un any, el 18 de març del 1885, s'inaugurà la capella de sant Josep, dins l'estil neogòtic de la cripta.

Temps després, el 1916, en feu el baldaquí, d'estil modernista. Set lliris del Nil, de ferro forjat, entrecreuen les fulles formant el dossier de la imatge. Les tiges es dobleguen i floreixen. Són set lliris en honor dels set dolors i goigs de sant Josep. Els set llums s'encenien les festes del sant patriarca i quan els devots donaven amb aquesta finalitat una almoïna de quaranta-nou reals (set vegades set).

Gaudí, un cop enllestida la cripta, abandonà el projecte neogòtic de Del Villar i començà el seu, amb estil propi. De seguida, rebé el recolzament de mossèn Jacinto Verdaguer, qui la primavera del 1886 escriví al seu dietari: "La Trinitat de

la terra tindrà, dintre pocs anys, lo temple més gran i més hermós que té en lo món".[3]

Façana del Naixement: El feliç i fruitós matrimoni de Maria i Josep, fonament de l'Església catòlica

Gaudí construïa per franges verticals. En acabada la paret de l'absis, inicià la Façana del Naixement, que dona al suburbi obrer, deixant per a després la Façana de la Passió, que mira als barris rics. Aquesta elecció, posar davant els pobres, no li seria perdonada en la vida: sempre li retraurien, sobre tot durant els llargs anys que no rebia donatius, i les obres llanguien fins al punt que hagué d'esmerçar la vida sense ni començar les parts principals de la basílica.

Com sempre feia, es documentà exhaustivament amb la Sagrada Escripura, la Litúrgia i *L'Année*

Liturgique de dom Guéranger; a més dels ensenyaments i exemples de diversos amics que nodriren la seva concepció de la devoció a sant Josep: el poeta mossèn Cinto Verdaguer, autor de *Jesús infant*; el seu mestre, l'arquitecte Joan Martorell; el client, Josep Maria Bocabella; sant Josep Manyanet, apòstol de la família; el seu director espiritual, mossèn Lluís Maria de Valls; el seu client sant Enric d'Ossó, gran coneixedor i devot de santa Teresa d'Àvila; el venerable bisbe Josep Torras i Bages, pastor de la Renaixença cristiana; el cardenal de la pau, Francesc d'Assis Vidal i Barraquer; i la beata Petra de Sant Josep, fundadora de Sant Josep de la Muntanya.

La Façana és un gran salm de l'alegria de l'Univers per l'arribada de la seva salvació, mitjançant el naixement de Déu dins d'ell, en l'espai i el temps. És un organisme únic, que creix de la terra al cel, en

una successió lògica, escalada i rítmica de formes amb un simbolisme transcendent.

L'artista explicava sobre la Façana del Naixement: “S’hi troba, desenvolupat, simbòlicament, el Patrocini de sant Josep sobre l’Església catòlica”. Així, Maria actua sense la companyia del seu espòs només en l’Anunciació i la Visitació i Jesús apareix sempre protegit i estimat paternalment per Josep.

El 7 de novembre del 1982, sant Joan Pau II hi resà l’Àngelus. Digué:

“Aquest temple de la Sagrada Família (...) recorda i compendia una altra construcció feta amb pedres vives: la família cristiana. (...) Que la família sigui sempre entre vosaltres autèntica “Església domèstica”, lloc consagrat al diàleg amb Déu Pare, escola de seguiment a Crist pels camins indicats a l’Evangeli, ferment de convivència i de virtuts socials en

comunió estreta amb l'Esperit que habita les vostres animes.”

En efecte, Gaudí hi visualitza l'Església com a fonamentada en les tres persones de la Sagrada Família, com si fos una ampliació d'aquesta. Les columnes, tradicionalment representatives de sant Pere i sant Pau, els dedica a santa Maria i sant Josep. Els seus noms —entre flors, com canta la Litúrgia—, palesen que l'Església i l'Univers —el conjunt de la Façana del Naixement, compendi de totes les creatures materials i espirituals, en l'inici de la seva salvació— es fonamenta en Maria i Josep.

La Litúrgia canta *Caelitum, Ioseph, decus, atque nostrae certa spes vitae, columenque mundi*,^[4] honra dels habitants del cel, esperança de la nostra vida aquí a baix i columna de l'Univers. Comenta Guéranger que Josep és veritablement una columna

que aguanta el Món perquè Déu, en vista dels seus mèrits i per deferència a la seva oració, el pateix i el conserva malgrat les iniquitats que el taquen. I l'Església li suplica que no abandoni aquesta empresa de Protector universal.[5]

Els capitells son palmeres: la de Maria, de Palestina i la de Josep, d'Egipte. Ambdues al mateix nivell, curulles de dàtils, un símbol antiquíssim, anterior al judaisme, de la fertilitat i de l'amor matrimonial, aplicat posteriorment també a l'Església catòlica i els seus fruits de santedat. Són esposos feliços en la donació mútua, que creixen com justos als atris de Déu.

El mainell és la petita palmera de Jesús, situat entre Josep i Maria. Hi completa la iconografia de la Trinitat de la terra. Maria i Josep mostren Jesús al Món a les portes de l'Església, convidant la Humanitat a entrar-hi.

Nou representacions de sant Josep en tres portals i tres nivells

Sobre els brots de la palmera de Jesús hi ha el grup del Naixement,^[6] on Josep comença a exercir el Patrocini: ofereix el cabàs de les eines perquè Maria embolcalli el Nadó.

A l'esquerra, al Portal de l'Esperança, Josep salva la futura Església, formada només pel Menut en la falda de Maria, de la primera gran persecució dels homes, marxant a l'exili en una simpàtica haveria. A la casa que basteix a Heliòpolis, tot és pau. Manté Maria i el Nen amb el seu treball. Descansa un moment per a conversar tendrament amb Jesús, que s'abraça a ell.

A la dreta, el Portal de la Fe glosa el retorn a Palestina. L'adolescent Jesús manifesta la seva divinitat al Temple de Jerusalem i Josep i Maria el troben, confosos. A ells també els

demana que creguin en la seva divinitat.

Més amunt, al Portal de la Caritat, l'Anunciació. A esquerra i dreta, les implicacions per a Josep: el casament i la presentació del Nen al Temple.

Jesús volgué encarnar-se en una dona casada i l'Esperit Sant trià el millor dels esposos. Complint aquesta voluntat de Déu, Josep esdevingué sant Josep. L'Esperit Sant el guià a acceptar el Fill de Maria, legalitzar-lo, circumcidarlo, presentar-lo com el seu primogènit, mantenir-lo, estimar-lo, salvar-li la vida en els perills, protegir-lo, educar-lo junt amb Maria, ensenyar-li a practicar la religió i la ciutadania, sortir a cercar-lo quan es perdés, associar-lo a la seva feina i deixar-li en herència la botiga perquè és guanyés la vida i sostingués la mare viuda.

Al Temple de Jerusalem —l’habitatge de Déu, en la religió antiga—, Josep ofereix el seu primogènit legal, que és el veritable Anyell. El Pare en manifesta l’acceptació despertant el profetisme d’Israel.

La Façana del Naixement continua pujant al cel i, al tercer nivell, la Santíssima Trinitat corona Maria. El seu espòs participa a la festa.

L’antecedent és la Immaculada Concepció. Culmina el Portal de la Fe, amb el monograma de Josep, curull de simbolisme. En una parra fruitada, símbol de la llar, s’hi obre un heptàgon: És l’Esperit Sant, que ens mostra el ram de lliris que segons la tradició apòcrifa va florir de la vara de Josep transformat en el ram de núvia de Maria.

I el corol·lari, al cim del Portal de l’Esperança, és Josep portant el timó de la nau de l’Església enmig de la borrasca, orientant-se amb el

monograma de Maria: l'Estel del Mar.

Sant Josep protegeix les obres de la basílica. La Setmana Tràgica, 1909

Tots aquells que estimen la basílica de la Sagrada Família encomanen a sant Josep l'obra, que tantes vegades semblava superada per innombrables dificultats i que no es podria finalitzar mai. Amb la perspectiva de l'ancianitat, Gaudí ho veia tot providencial, fins i tot la seva entrada com a arquitecte —deia que la dimissió del seu antecessor, Del Villar, havia estat un miracle de sant Josep— i exclamava repetidament: “Aquest temple l'acabarà sant Josep!”

Un dels episodis que palesà la protecció de sant Josep fou la Setmana Tràgica (25 de juliol a 2 d'agost del 1909). Els anticlericals, amos del carrer, incendiaren la tercera part dels temples i edificis religiosos de Barcelona, la majoria

dels quals situats en barris obrers. La Sagrada Família era l'epicentre d'un dels suburbis més infestats de la propaganda dels enemics de l'Església; patí diverses intentades, que foren abandonades abans de causar el mínim dany pels seus autors sense que cap força humana s'hi oposés.

Tothom cregué que només s'havia pogut lliurar de les flames per una protecció especialíssima de sant Josep i el 15 d'agost se celebrà una funció religiosa d'acció de gràcies a sant Josep per la salvació del temple.

És que la Sagrada Família, la Catedral dels Pobres, com els antics monestirs medievals —Ripoll, Poblet— és també un castell. I l'escut d'armes dissenyat per Gaudí, inspirat en el de Montserrat, és la serra de Josep, on un encenall forma la inicial de Maria i el llistonet de tensor la baga és la creu de Jesús.

Josep Maria Tarragona i Clarasó

[1] Pius IX: *Quemadmodum Deus*, 8-XII-1870, decret nomenant sant Josep Patró de l'Església

[2] Lc 2, 51

[3] Verdaguer: *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa*, 1889

[4] *Breviari Romà*, Laudes de sant Josep

[5] Guéranger: *L'Année Liturgique*

[6] Fet per l'escultor Jaume Busquets (1903-1968) després de la mort de Gaudí

opusdei.org/ca/article/larquitecte-antoni-gaudi-la-devocio-a-sant-josep/
(27/03/2025)